



**KVĚTEN U POMNÍKU** Karla Havlíčka Borovského v jeho rodném městyse Havlíčkova Borová. Letos si připomínáme 205. výročí narození, 175. výročí deportace do Brixenu a 170. výročí úmrtí českého novináře, spisovatele, vlastence a politika.  
Foto: Ivo HAVLÍK

## ZÁHADNÁ PONORKA NA RIEKE MORAVA

PAVOL DINKA

Boli to chlapi, ktorí sa pravidelne stretávali v Jirkovských búde v skalických Kozinách. Nielenže obľubovali červené víno, vychýrený Lampart, ale spájalo ich aj niečo iné – živnostnícky fortiel a česká národnosť, vlastne boli to zväčša Moraváci...

A ešte tu bolo niečo: odpor proti nacistickej zlovóli, ktorá sa začala rozťahovať po celej Európe, a proti fanatickej rasovej a národnostnej neznášanlivosti. Mohli ste si štrngat v pivnici, pripíjať na zdravie... na zdravie samých seba, tobôž v Skalici, kde každý poznal každého? Myslieť len na seba v meste, ktoré tvorilo hranicu medzi Slovenským štátom a protektorátom Čechy a Morava, sa jednoducho nedalo. Nedovolila im to česť a svedomie...

Všetkých naraz by ste v búde sotva stretli, veď by ste ich neporátali ani na prstoch dvoch rúk a ak, tak jedine pri nejakej významnej oslave. A zabaviť sa veru vedeli, aj zanôtiť si moravské a skalické pesničky, najmä keď boli všetci pohromade – debnár Bohumil Mann, klobučník Antonín Štěrba, čalúnik Josef Holeček, cukrári Emil Žabkovský a Antonín Šablatura, kníhtlačiar Gustáv Teslík, kníhviazač a papírnik Václav Cember, zámočník Jindřich Jirkovský, drogist Boris Tomis či obchodník Josef Masařík, ale i úradník berného úradu Jaroslav Klemeš (mať daniara kamaráta sa vždy vyplatí) či žandári Ján Chaloupka, Ján Poživenec, Ján Prudík (takisto známosť, ktorá sa môže vždy zistiť).

### A bolo to tak aj istého dňa koncom marca 1939,

keď sa Česko-Slovensko lámalo v páse, keď sa v meste všetko obracalo naruby a lámali sa i charaktéry ľudí. Z milovníkov družných posedení sa zaraz stala prvá odbojová skupina, ktorej prišlo vhod kuť svoje plány v búde, kde steny nemali a nemohli mať až také veľké uši:

„Hranica sa sprísňuje,“ povie Masařík a pohľadom prejde po tvárach. „Čoraz viac hliadok. Čoraz viac kontrol. Utečenci sú nervóznejší. Aj my sme nervóznejší.“

„A čo navrhuješ?“ spýta sa Štěrba.

„Musíme konať, mudrovať nám nepomôže,“ zahlási odhodlane Jirkovský.

„Ľudia utekajú cez Slovensko,“ pokrčuje Masařík. „A keď ich chytia, je koniec...“

„Bohumile, ty vieš robiť sudy, ktoré držia víno celé roky,“ osloví Holeček Manna.

„Ale čo ďalej?“ Mann sedí opretý o stôl. Má ruky debnára – prsty hrubé, nechty tmavé od dreva. Je republikán. Neznáša prisluhovačov. „Všetko sa dá, len sa nesmieme báť.“

„Vyrob sud, ktorý bude plávať po rieke Morave,“ vyrukuje s nápadom Masařík.

„Čln?“ Mannova otázka zostane visieť vo vzduchu.

„Ponorku,“ uškrnie sa Štěrba.

Najprv smiech. Nie výsmech – skôr obranný smiech. Ako keď sa zľakne vlastnej odvahy. Mann mlčí. A keď Mann mlčí, znamená to, že v hlave už reže drevo. „Agát,“ povie nakoniec. „Agát je tvrdý. Dobre drží. A keď ho stiahneš obručami...“

### V búde v Kozinách sa v tej chvíli zrodí myšlienka,

ktorá je absurdná a zároveň krásna. Myšlienka, že človek môže postaviť nástroj na záchranu života z toho, čo má doma. Z dreva, obručí, z odvahy i strachu zároveň.

Od slova nie je ďaleko k činom. Niekedy stačí veta vyslovená potichu v malej miestnosti a svet sa začne hýbať iným smerom. Slová nie sú len zvuk – sú to iskry. Vedia zapáliť odvalu, zrodiť plán, postaviť most tam, kde je zdanlivo len rieka a strach.

Bohumil Mann pracuje na ponorke v dielni na Suchom riadku, kúsok od hranice so Sudoměřicami – nie na pile pri stanici, hoci ju má v prenájme. Tam by to neušlo pozornosti. Tam sú oči. Pomáhajú mu Masařík, Holeček, Štěrba. A dvaja-traja dôveryhodní majstri z pily. Tí, čo vedia mlčať, čo si uvedomujú, že mlčanie niekedy zachráni rodinu.

Mann zavrie dvere zvnútra. V dielni je šero. Dosky sú pripravené. Robotníci z pily ich pripravili – a možno ani netušili, na čo. Pre nich to bola práca. Pre Manna to bolo niečo medzi pokusom a prísahou.

„Toto musí držať,“ povie Mann a položí ruku na fošňu. „Nielen vodu. Musí držať aj tajomstvo.“

Josef Masařík sa pozrie na polotovár. „Vyzerá to ako...“

„Ako sud,“ dopovie Mann. „A nech to tak vyzerá.“

„Ponorka ako sud. To je poetické,“ hlesne Antonín Štěrba

„Tu ti to bude zatekať,“ poznamená Holeček.

Mann prikývne... „Neboj sa, ešte to vylepšíme.“

A už prichádza Jindřich Jirkovský, priniesie niečo, čo pripomína srdce stroja. „Motor,“ povie a položí to na stôl.

Mann naňho pozrie. „Je dobrý?“

Jirkovský sa ironicky usmeje. „Je tak dobrý, ako môže byť motor na ponorku vyrobený v Skalici.“

„Stačí,“ odvetí s uspokojením Mann. „Nepotrebujeme dokonalosť. Potrebujeme šancu.“

V zámočníckej dielni Jozefa Pokorného, široko-ďaleko známeho výrobcu vinohradníckych striekačiek, vznikajú ďalšie kovové prvky...

### Ponorka je hotová – ako ju

### však dostať k Baťovmu kanálu?

K rieke Morave to potom bude hračka. Treba ju rozobrať na kusy a dopraviť do Jirkovského búdy – tá našťastie leží pri Zlatníckom potoku, ktorý ústí do „Baťáku“.

V noci sa Zlatnícky potok leskol ako tmavý pás kovu. Voda tiekla ticho, len občas sa odraz mesiaca roztriasol o kameň, akoby aj on vedel, že to, čo sa tu deje, nemá byť videné. Robotníci z Mannovej pily kráčali bez slov. Na pleciach niesli podivné kusy dreva a kovu – oblúky, dosky, hriadele, ktoré na prvý pohľad nedávali zmysel. No Bohumil Mann vedel presne, čo z nich vznikne.

Ponorka. Nie vojenská, nie dokonalá, nie taká, aké kreslia inžinieri do plánov. Bola to ponorka odhodlania – zrodená z rúk debnára, zámočníka a mužov, ktorí viac než vlastný pokoj milovali slobodu.

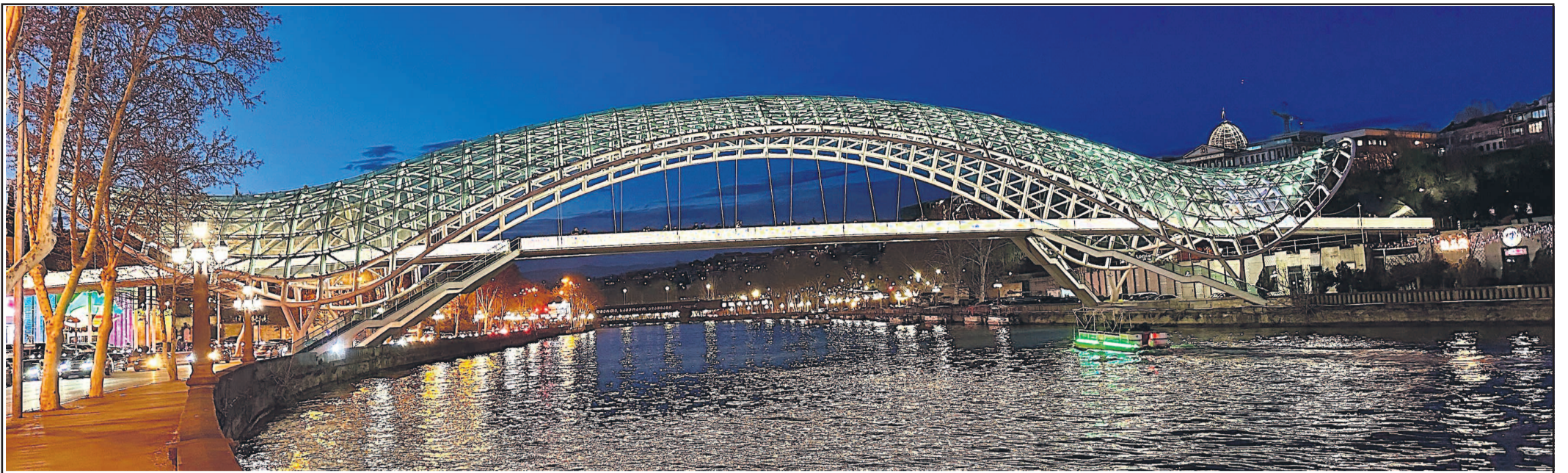
Popri koryte potoka sa pomaly presúvali k Baťovmu kanálu. Tam ju zmontovali. Keď ju prvý raz spustili na Moravu, bola dlhá vyše tri a pol metra a vážila viac než štyristo kilogramov. Muži stáli na brehu a nedýchali. Nastal čas skúšok, previerka toho, či ponorka dokáže prepravovať ľudí. Dopadlo to katastrofálne: tvrdohlavo totiž zostávala na hladine, chýbal jej základný stavebný prvok – balastné nádrže, teda uzavreté dutiny v trupe, ktoré sa naplnia vodou, aby sa plavidlo mohlo potopiť. Uvedomili si, že bez nich sa ponorka nezaobíde, preto k jej dnu priviazali betónový blok, ktorý zostal pri rieke po nedávno dokončenej regulácii.

„Ponor sa...“ zašepkal ktosi.

### Ponorka sa konečne ponorila,

### no zároveň do nej začalo prudko zatekať,

nezostávalo nič iné, len odbojárvi, ktorý plavidlo testoval, rýchlo pomôcť von, aby sa neutopil. Niektorí by to vzdali. Nie Mann. Vedel, že dobré drevo musí vydržať tlak. A človek tiež. Medzitým sa okolo neho začala sťahovať slučka. Žandári ho vyšetruvali pre šírenie ilegálnych tlačovín aj pomoc utečencom a pre osočovanie fotografa a mestského člena Hlinkovej slovenskej ľudovej strany Františka Šimečka. Rozhodnutím Okresného úradu v Skalici ho potrestali „uzamknutím a potom postrkom dopraveným za hranice Slovenska. Dôvod: 7. júna 1939 v nočných hodinách na Hlinkovom námestí v Skalici z bremien a dosák lešenia, ktoré zobral zo stavby katolíckej fary, zostavil pred domom Šimečka päťcípú hviezdu a šibenicu a pred Pokračování na str. 3



**MOST MÍRU V TBILISI** je moderní vzdušné propojení starého a nového městského jádra hlavního města Gruzie přes řeku Kuro. Až 156 m dlouhá a 5 m široká celosklená konstrukce, která byla otevřena 6. května 2010, okouzluje zakřiveným tvarem. LED osvětlení se mění každou hodinu a vytváří jedinečnou světelnou show. Most navrhl italský architekt Michele De Lucchi, osvětlení je dílem francouzského designéra Philippe Martinauda. A propos: Prošlo by v dnešním militarizovaném Česku jméno Most míru  
**Foto: Štěpán NIEDOBA**

# MÁJOVÁ VESELICE

STANISLAV ZEMAN

„Pomáhej pánbůh“ pozdravil ho starosta a ze zvyku se zeptal, jak se daří.

„Jak by,“ neochotně odpověděl hospodář. „Celou noc jsem nespál.“

„Ani já jsem v noci nespál,“ přidal se starosta. „Pro případ, kdyby se v obci něco semlelo.“

„Tohle jsi mi ale říct nepřišel,“ vyzývavě prohodil hospodář.

Starosta se nenechal vyvést z míry:

„Jak víš, válka je u konce. A také my tady u nás musíme přinést oběť.“

„Už jsem se obětoval,“ odsekl hospodář. „Nakrmil jsem vojáky a nechal je ve stodole přespat.“

„Od té doby se hodně změnilo,“ přemýšlivě namítl starosta.

„Co se změnilo?“

„To, že na dnešek nocovali v obci Němci, co utíkali před Rusy a...“

„Kdo to bude teď?“ výsměšně přerušil starosta hospodář.

„Rusové,“ ukázal starosta na muže, který ho doprovázel.

Muž se postavil do pozoru a spustil.

Hospodář nechápavě pokrčil rameny. Starosta jako bývalý legionář na ruské frontě se okamžitě ujal tlumočení:

„Žádá tě, abys u sebe na statku nechal přenocovat pár vojáků. Jídlo pro ně nechce, jenom potřebuje nakrmit koně.“

„Nemám ani pro své koně,“ rozčílil se hospodář.

„Nejsi sám, kdo ve vsi dává,“ uklidnil ho starosta. „Všichni dáváme.“

Hospodář odevzdaně mávl rukou.

Dvůr se znovu zaplnil vojáky. Přijeli na třech vozech taženými koňmi. Přivezli si sebou polní kuchyň i proviant. Vypřáhli koně a zajímali se, kde je napojí. Hospodář jim ukázal potok u statku a koním nanosil seno. Zatímco někteří vojáci napájeli a hřebelcovali koně, jiní čistili zbraně, myli se a připravovali jídlo. Selka s dcerou a posléze i hospodář to zvědavě sledovali ze zápraží.

Náhle jeden z vojáků hlasitě zavel. Ostatní se rychle seběhli s plechovými miskami k polní kuchyni. Kuchař každému vojákovi nandal do misky plnou sběračku husté tekutiny a podal mu kostku tmavého chleba. Vojáci si jídlo opatrně odnášeli k vozům a tam hltavě jedli. Jakmile vyprázdnili misky, velící voják otevřel polní láhev, napil se a podal ji dál. Vtom zazněla harmonika a vojáci začali zpívat.

Teskné písně za chvíli vystřídaly veselejší. Vojáci se při nich smáli a objímali se. Několik vojáků začalo tančit. Hospodář nepochyboval, že vojákům dodala kuráž polní láhev. Rád by ochutnal její obsah, ale ostražitost měla navrch. Proto když mu vojáci ukázali, aby mezi ně přišel, tvářil se, že je nevidí. Nevšímavě se k nim chovala i jeho žena. Jen dcera neskryvala svůj obdiv k tanci.

Ve vsi patřila k nejžádanějším tanečnicím. Mládenci o posvíceních se předháněli, kdo s ní bude v kole nejdéle. Ani jeden se však v tanci nevyrovnal vojákům. Kdyby tak některý z nich pro mě přišel, posteskla si. Ještě nestačila zažehnat opovážlivou myšlenku a stál před ní vysoký světlolvasý voják. Uklonil se a odvedl si ji k harmonice. Šla s ním jak ve snu a než se rodiče vzpamatovali, byla v kole. Ostatní vojáci dvojici obklopili, chytili se kolem ramen a zpívali. Hospodář se to nelíbilo, ale usoudil, že neděje-li se nic horšího, nebude dceři bránit v tanci, aby vojáky neprovokoval. Ne tak smířlivá byla jeho žena. Prodrala se k tančící dvojici, odstrčila vojáka, chytila dceru za ruku a odvedla ji do stavení.

Vojáci na sebe chvíli rozpačitě hleděli a potom se odebrali do stodoly k spánku. Hospodář si přes sebe přehodil houni a uvelebil se na lavici na zápraží. Ačkoliv si umanul, že jako předchozí noc nebude spát, usnul.

Probudil ho nářek. Ozýval se ze stavení. Potichu vstoupil do předsíně a zaposlouchal se u dveří světnice, v níž ležela žena. Tady byl klid. Šel tedy najisto k světnici dcery. Vzal za kliku, ale bylo zamčeno. Zabouchal na dveře. Aniž nářek ustal, nikdo se neozval.

„Otevři,“ rozkřikl se.

Místo dcery se ozvala hospodářova žena, která v noční košili vběhla do předsíně.

„Co tady vyvádíš?“ obořila se na hospodáře.

„Poslouchej,“ špil hospodář.

Žena uslyšela nářek. Vzala za kliku zamčených dveří a bezradně se obrátila na hospodáře:

„Co se stalo?“

Hospodář neodpověděl a začal bouchat na dveře.

Žena ho zarazila a naklonila se ke dveřím:

„Otevři.“

Nářek ustal.

„Copak se ti zlého stalo?“ vlídně pokračovala žena. „Zdálo se ti něco osklivého?“

„Ne,“ konečně promluvila dcera.

Žena s nadějí pohlédla na hospodáře a starostlivě řekla:

„Otevři. Svěříš se mi a ulehčí se ti.“

V zámku zarachotil klíč. Žena vzala za kliku a vešla do světnice. Hospodář se tlačil za ní.

„Půjdu sama,“ zarazila ho žena.

Hospodář vyšel na zápraží a odevzdaně čekal, s čím žena přijde. Najednou uslyšel volání. Vrátil se do předsíně. Žena se rame-nem opírala o zed’.

„Co se stalo,“ vyhrkl.

„Neštěstí,“ zasténala žena.

„Jaké? Mluv!“

„Dcera...“

„Co je s ní?“

Žena vzlykla.

„Dozvim se, co se stalo?“ zvýšil hlas hospodář.

Žena se nadechla a utřela si do noční košile slzy.

„Vlezl za ní oknem do světnice a...“

„A co?“

Žena znovu spustila nářek.

Hospodář sáhl po biči v rohu předsíně a hrnul se na zápraží.

„Zabiju ho!“

Žena se hrůzou lekla a zastoupila mu cestu.

„Proboha, chceš přivolat ještě větší neštěstí? Postříli nás!“

Hospodář odstrčil ženu a vykročil z předsíně. Na zápraží se prudce otočil:

„Dobrá, bude po tvém. Jdu za starostou, ať zjedná pořádek z moci úřední.“

I tomu se žena snažila zabránit:

„Pomátl ses? Celá vesnice se dozví, že naše dcera není panna.“

Spěchal. Jakmile došel k starostově chalupě, zatukal na okno. Vyhlédl z něj starosta.

„To jsem já,“ tlumeně se ohlásil hospodář.

„Co tě k nám tak brzo přivádí?“ divil se starosta. „Snad neho-ří?“

„Něco horšího,“ zabědoval hospodář.

Starosta ho pozval do chalupy. V kuchyni ukázal na lavici u stolu a hospodář se posadil. Sám si sedl naproti němu.

„Tak povídej.“

Hospodář se bez okolků se vším svěřil. Nakonec rázně řekl:

„Tebe, jako úřední osobu, žádám o potrestání násilníka.“

Po dlouhém mlčení starosta vzbudil ženu:

„Oběhni radní, ať hned přijdou.“

Přišli do jednoho. Starosta oznámil, proč je svolal a dal jim slovo. Kouřil a poslouchal, co zamýšlejí. Někteří se chtěli chopit loveckých pušek poschovávaných na půdách a pustit se s vojáky do křížku. Jiní nabádali k opatrnosti a vojákům se neprotivit.

Starosta všechny vyslechl a poté pronesl:

„Žádný z vašich návrhů by obci neposloužil. Stál by nás krev, anebo ostudu. Nemůžeme jinak, než sepsat petici, ve které požádáme velitele jednotky o potrestání viníka.“

Nikdo se proti tomu neohradil. Starosta si nechal od ženy přinést inkoust, pero a papír a radní se pustili do sepisování. Hlavní slovo měli starosta a učitel. Nakonec všichni petici podepsali

a vypravili se i s hospodářem do školy, v níž nocoval velitel. V radních vzbudil důvěru. Srdečně se na ně usmál a oslovil je.

„Zdraví nás a ptá se, proč jsme za ním přišli?“ přeložil starosta velitelova slova a podal mu petici.

Velitel petici převzal a starosta mu vyložil, oč se v ní jedná. Přitom ukázal na hospodáře. Velitel se zamračil. Vybídl hospodáře, aby mu popsal, co se v noci na statku přihodilo a požádal ho, může-li přivést dceru. Pak se obrátil k vojákovi, který strážil vchod do školy. Něco mu tlumeně řekl, voják vytáhl z pouzdra na opasku signální pistoli a třikrát po sobě vystřelil do vzduchu červenou světlici.

Za chvíli se ke škole sbíhali vojáci porůznu ubytovaní ve vsi a stavěli se do trojřadu. Když došel i hospodář s dcerou, velitel předstoupil před jednotku, přivola k sobě starosta a nechal ho přečíst a přeložit petici. Potom k sobě zavolal hospodářovu dceru a u každého vojáka se s ní zastavil. Vždy se na vojáka podívala, sklopila oči a poodešla k dalšímu. Až uprostřed třetí řady ponořila obličej do dlaní a nebyla k utišení.

Cestou od školy na návěs radní nepromluvili. Mlčení prolomil až na návěs starosta. Zastavil se, ubalil si cigaretu a pronesl, že ve válce musí být přísná kázeň, jinak by vojáci zvlčili. Radní starostovi dopřáli sluchu a postupně s ním souhlasili. Do rozhovoru se vmísil i hospodář:

„Jsem starostovi a obecní radě zavázán,“ dojatě řekl. „A jelikož nerad zůstávám dlužníkem, prohlašuji, že v obci uspořádám první veselici po této válce. Vy i všichni sousedé budete mými hosty.“

Hospodář přišel s rodinou pár minut před začátkem. V patách jim šel hostinský, který je uvedl k čestnému stolu. Seděli za ním již starosta a několik radních se ženami. Uvítali hospodářovu rodinu a hospodský odběhl načepovat piva. Hospodářova dcera ještě neusedla ke stolu, když k ní přiběhla děvčata a vzala ji mezi sebe.

Hned jak hostinský přinesl piva, hospodář se vztyčil a zatleskal. Sál i výčep ztichly. Hospodář poděkoval sousedům, že neodmítli jeho pozvání, popřál ve spolek příjemnou zábavu a vyzval muzikanty, aby nešetřili nástroje i tanečnický. Nato se napil a vzal svou ženu do kola.

To byla výzva sousedům k tanci. Rázem nebylo na parketu k hnutí. Proti zvyku nezůstali sedět ani výměnkáři a z kuchyně přivedl na parket ženu také hostinský. Pouze hospodářovu dceru nikdo z mládečků k tanci nevyzval. Stála nepovšimnuta v koutě sálu. Utírala si slzy kapesníčkem, který křečovitě svírala v dlaní. Jen co skončil první kousek, muzika nasadila k dalšímu. Pro hospodářovu dceru opět nikdo nepřišel. Hlasitě se rozplakala a bez povšimnutí ostatních utekla z hospody.

Zkratkou za humny běžela ke škole. V šeru klopýtala o hroudy, které se jí lepily na sváteční střevice. Před školou zabočila ke kopečku čerstvé hlíny na louce. Sotva k němu doběhla, začala po něm zběsile dupat, až vysílením padla.

Probrala se po setmění. Vycházející měsíc osvětlil mez posetou jarním kvítím. Vstala, utrhla jednu květinu a položila ji na kopeček. Potom začala thrat květiny oběma rukama. Nepřestala, pokud celý kopeček květinami nezasykala. Pak na něj ulehla a přitiskla k němu tvář.

## XI. Literární SALON

20. května 2026, Slovenský dům, Soukenická 3,  
Praha 1, začátek v 17 hodin

Milan Richter (Slovak PEN centre)  
o knize Barbarský čas  
Petr Žantovský (Unie českých spisovatelů)  
o nové sbírce Až ryba promluví  
Tomáš Hájek (Obec spisovatelů ČR)  
o sbírce Planeta Euforikum

Kontakt: [pzantovsky@seznam.cz](mailto:pzantovsky@seznam.cz)



## Pokračování ze str. 1

vchodom do kostola zostavil hviezdu z tehál“ (Peter Brezina). Man sa tak vrátil k rodičom do Strážnice – len pár kilometrov od Skalice.

Ponorku preto ukryli na lodi s uhlím a odviezli ju do Strážnice. Tam ju opravovali, vylepšovali, skúšali znova. Napokon ju nepoužívali na prepravu ľudí, lebo do nej stále zatekalo. Do jej útrobov ukladali ilegálnu tlač a dokumenty zabalené do fólií a po lane ju ťahali z jedného brehu Moravy na druhý – motor nebolo možné pre vodu použiť.

Strážnica sa stala pre Manna v roku 1941 osudnou. Gestapo ho zatlo pri preprave utečencov cez hranice a väznilo v Kounicových internátoch v Brne. Vypočúvali ho, mučili, lámali telo, aby zlomili ducha. Neprezradil. Dňa 13. júna 1942, v čase, keď Európa zadržovala dych pod tieňom heydrichiády, ho ako 35ročného popravili.

## Nikdy sa nedozvieme, či gestapo odhalilo aj tajomstvo ponorky,

zrejme nie, pretože skalických odbojárov nechali úrady na pokoji. Možno zostala len tichým svedkom ukrytým vo vodách Moravy.

Spolu s Bohumilom Mannom zatkli aj ďalších dvoch odbojárov, ktorí o ponorke vedeli: žandára Jána Chaloupku, ktorý o rok neskôr zahynul v koncentračnom tábore, a daňového úradníka Jaroslava Klemeša, popraveného nacistami 5. novembra 1943 v pankráckej väznici v Prahe.

O poprave svojho otca Jaroslava Klemeša staršieho sa dozvedel jeho syn-radista, čatár, na parašutistickom výcviku v Írsku. Najradšej by v tej chvíli od hnevu a ľútosťou záruv zarezal, stisol päste a začal nahlas bubnovať: „Prečo... vy fašistické zmiže?! Prečo?!“ Pochytila ho strašná zlosť, nie tá výbušná, ale chladná, premieňajúca sa na odhodlanie, na akési palivo, ktoré ho držalo v boji pri poslaní priniesť vlasti a ostatným národom slobodu...

Medzi skalickými živostníkmi-odbojármi zavládol strach. Kto bude ďalší? Koho zatknú? Mlčali popravení kamaráti? Kiežby! Ale to by už medzi nimi vyčítalo gestapo. Istota je istota... ponorku treba skryť. Podujal sa na to Josef Masařík, vzal so sebou tých najodvážnejších – vraj na rybačku k Strážnici – ponorku potopili a ukotvili na dno. Konečne si mohli vydýchnuť...

## Udalosti sa valili ako voda v Morave,

nič potešujúce, nič povzbudzujúce; ani v onen 6. júl 1942 na námestí v Skalici. Václav Cemper to sledoval cez výklad svojho papíernictva:

„Chlapi, videl som vrchol ľudskej hrôzy,“ zdôveroval sa pološepom svojim kamarátom v kozinskej búde. Ustrkol si z pohára rubínového moku, aby sa posilnil. Vskutočnosti by potreboval v sebe viac takých pohárov, aby utlmil triašku po celom tele. „Pred radnicu sa postavili nemeckí vojaci s nákladnými autami a sácali všetkých – so žltými hviezdami na košeliach a kabátoch – narátal som tam zo desiat dobrých priateľov.

„Kofko ich bolo dohromady?“ spýtal sa Šterba.

„Niekoľko desiatok,“ odvetil, „pre chaos a rýchlosť, s akou to robili, sa mi to nepodarilo zrátať“ (neskôr sa zistilo, že ich bolo takmer šesťdesiat).

„A čo ľudia na námestí?“ opatrne sa vyzvedal Šablátúra.

„Nechcem na to ani pomyslieť,“ slabikoval Cemper jedno slovo za druhým. „Aj teraz mám zimomriavky... ťažké lúčenie s veľkým plačom, mávanie, kým sa autá nestratili z dohľadu. A potom ticho a prázdno...“

„Kam ich viezli?“ Žabkovský nalial ostatným do pohárov, na stole rozbalil kopy zákuskov. „Dajte si,“ núkal ich, „aspoň takto si osladte život.“

„Neviem,“ hlesol takmer nečujne Cemper. Dvihol pohár, nechcelo sa mu štrngat a vysloviť ono povestné „na zdravie“, nedokázal by to vypustiť z úst. Ani len zákuska sa nedotkol.

„Povráva sa, že do koncentračného tábora v Žiline,“ doplnil Holeček.

„A čo bude s nimi ďalej?“ ozval sa Teslík. Vtedy ešte netušili, čo čaká ich židovských spoluobčanov, kamarátov, známych, mnohých ich zákazníkov či obchodných partnerov. A čo bude aj s nimi – všetci cítili, že ich premkyna čoraz väčší strach. Silneli heslá: Slovensko

Slovákom! Česi von! Skupina sa pomaly a isto rozpadala...

V roku 1943 sa voda v Morave valila až tak, že sa vyliala z brehov. Vyplavila aj ponorku, ktorá bola ukotvená na dne.

Keď voda ustúpila, na brehu pri železničnom moste medzi Rohatcom a Sudoměřicami, v lokalite Opleta sa objavil predmet, ktorý tam nepatrí. Ležal nakrivo v tráve – dlhý, tmavý, zvláštne tichý.

Prvý bol na mieste Jaromír Svoboda z firmy Regulácia rieky Moravy aj so svojim kolegom, Svoboda držal za ruku svojho malého syna, takisto Jaromíra. Ponorka vyzerala, akoby ju rieka vyvrhla zo svojho dna po rokoch skrývania. Bola to kvalifikovaná debnárska práca: mala dlhý aerodynamický cigarovitý tvar, telo z hrubých fošňí pevne stiahnutých ocelovými obručami a na zúženom konci kovový hriadeľ, pozostatok primitívnej lodnej skrutky. Pripomínala skôr výtvar z dobrodružných románov než skutočný predmet vojnových rokov.

„Tuším nám to tu zanechal Jules Verne,“ poznamenal s údivom kolega.

Malý Jaromír sa náhle zastavil. „Oci... čo je to?“ zašepkal a stisol mu prsty silnejšie.

Jaromír sa chvíľu díval bez slova. Aj pre neho bolo ťažké uveriť tomu, čo vidí. „Vyzerá to ako ponorka,“ odpovedal napokon tlmene.

„Ponorka? Ale tie sú predsa v mori,“ nedal sa Jaromír junior.

Otec sa slabo usmial, no z očí mu radosť neprebleskla. „Aj rieky občas vydajú veci, ktoré by sme tam nečakali.“

Chlapec urobil krok bližšie, oči plné úžasu. „Myslíš, že v nej niekto bol?“

„Možno,“ odvetil. „Ale ak aj bol, rieka si to nechala pre seba.“

K brehu začali prichádzať ľudia. Najprv opatrne, s odstupom, akoby sa báli, že aj pohľad môže byť nebezpečný. Medzi nimi bol aj Zdeněk Bíza, neskorší kronikár neďalekej moravskej obce Rohatec (i on napísal neskôr svedectvo o ponorke). Dohady sa šírili rýchlo. Mohla byť vysielacou stanicou odbojárov, špionážnym plavidlom alebo dopravným prostriedkom pre zostrelých anglických letcov. Lenže otvor bol nejaký malý. Každá verzia znela pravdepodobne aj nepravdepodobne zároveň. V čase vojny totiž hranica medzi skutočnosťou a predstavivosťou býva tenká.

## Čoskoro dorazila polícia a po nej aj gestapo,

muži v uniformách chodili okolo vraku, merali ho pohľadmi a kládli otázky, na ktoré neexistovali odpovede. Vyšetrovanie však zostalo bez výsledku – ponorka si svoje tajomstvo strážila rovnako tvrdo ako rieka, ktorá ju priniesla. Zmizla tak nenápadne, ako sa objavila. Miestni ju rozobrali – drevo poslúžilo ako palivo, kovové časti skončili v zberných surovinách. Vojna naučila ľudí, že nič sa nesmie premrhať.

No ak by ste sa v bezvetří postavili k rieke a dlho počúvali, možno by ste pochopili jednu vec: tá ponorka nikdy nebola len stroj. Bola dôkazom, že aj obyčajní muži – bez plánov, bez vedomostí o stavbe lodí – dokážu vytvoriť niečo nemožné, keď ich k tomu poháňa odvaha. Lebo odpor sa nezačína zbraňou. Začína sa myšlienkou. A od myšlienky je vždy bližšie k činu, než sa zdá.

## XXX

Myšlienka o jestvovaní ponorky na rieke Morava sa postupne dostávala do zabudnutia. Oprávnené sa môžeme spýtať: Ako je to možné? Ako sa mohlo zabudnúť na odvážny čin skalických živostníkov českej národnosti? Na tieto otázky sa ponúka viacero odpovedí – časť vtedajších aktérov prišla o život (Mann, Chaloupka, Klemeš), žandárov (Poživenca, Prudíka) presunuli po roku 1945 na iné pozície), podaktorí z aktérov časom zomreli: Josef Masařík v roku 1953, Antonín Šterba v roku 1961, Gustáv Teslík v roku 1956, Antonín Šablátúra v roku 1957 a Emil Žabkovský v roku 1961. A ešte tu bol jeden dôležitý faktor – keďže neboli súčasťou komunistického odboja, nebolo vhodné o nich veľa hovoriť a písať.

## Ale pozor, predsa sa len nezabudlo,

a to vďaka ľuďom mimo územia Skalice. V roku 1993 priniesol Jaromír Svoboda (onen malý chlapec, ktorý v roku 1943 tak obdivoval ponorku pri brehu Moravy) do múzea v moravskej Strážnici fotogra-

fiu z pozostalosti svojho otca Jaromíra, na ktorej otec s kolegom z firmy Regulácia rieky Moravy skúmajú vrak ponorky.

V roku 2012 začal po ponorke pátrať námorný bádateľ a potápač Boris Gol, ktorý dokumentuje lodné vraky po celom svete. Spolupracoval s Vojenským historickým ústavom a brnianskym múzeom, skúmali záznamy z výsluchov gestapa, prešli ateliéry kvôli fotografiám. Už mal dohodnutý tím potápačov, ale nakoniec ani nešli do vody.

Nemalo by to zmysel, pretože v šesťdesiatych rokoch sa koryto Moravy prehlbovalo bagrovaním. Skúsili aspoň hľadať pozostatky ponorky priamo v Rohatci – zvyšky dreva, obručí alebo pohonného mechanizmu –, ale neúspešne. Nenašli, skrátka, vôbec nič.

Ako sme už spomínali, ponorku na vlastné oči videl aj sedemročný chlapec, neskôr kronikár Rohatca Zdeněk Bíza, ktorý Golovi pomáhal pri pátraní. „Stál som priamo pri nej. Hore mala dve okienka utesené asfaltom a otvárateľné veko. Vnútri trupu po ľavej strane bola páka s tiahlom vedúcim dozadu, kde mohol pôvodne byť motor. Tiahlo bolo vyvedené po ľavej vonkajšej strane ku kormidlu, kormidlo aj motor však chýbali. Zápach vnútri pripomínal naftu, takže šlo zrejme o diesel. V hornej časti bol aj vývod na hadicu, pravdepodobne od výfuku“ (Kulturní klub, s. 37).

Ďalším pamätníkom bol Milan Šafka, vtedy dvanásťročný: „Ponorka nemala nijaké okienka, len na hornej strane otvor asi šesťdesiat centimetrov v priemere. Povrch bol čierny a vyzeral ako natretý smolou alebo niečím podobným“ (Kulturní klub, s. 37).

Do tretice ponorku opísal Jaromír Svoboda: „Vstup bol opatrený zasklenými prierezmi a odklápacím vekom. Vnútri bol dieselový motor s náhonom do zadnej časti, na vonkajšej strane však nebola lodná skrutka ani kormidlo.“

Niektoré špekulácie o ponorke prežívajú dodnes. Napríklad v článku Jana Galatíka publikovanom v Moravskom historickom zborníku z roku 2011 sa tvrdí, že slúžila na ukrytie vysielacky, ktorej radistom bol pravdepodobne Ing. Ladislav Lhotský. Bola vraj veľmi výkonná, prijímala a vysielala kódované správy z Anglicka.

## Historici však mlčia, zrejme mlčia z dobrého dôvodu

– výpovede očitých svedkov sa totiž rozchádzajú. Podľa jedného mala ponorka dieselový motor a zasklené priezory, podľa iného len vstupný otvor. Jeden tvrdí, že merala tri metre, ďalší päť. Je to pochopteľné – videli vrak ako malí chlapi a odvtedy uplynulo vyše trištvrtestoročie.

Boris Gol, ktorý pátraniu okolo vraku venoval niekoľko mesiacov, o jej „bojovom“ nasadení veľmi presvedčený nie je.

„Ak by plavidlo poháňala lodná skrutka, muselo by mať hĺbkové kormidlá, ktoré by ho stabilizovali. Inak by sa trup otáčal proti smeru vrtule. Žiadne kormidlá sa však nenašli. V ponorke mal byť údajne aj motor s vývodom spalín. Lenže princíp ponorky spočíva v tom, že ju nie je vidieť. Stĺp dymu vychádzajúci z vody by určite neušiel pozornosti pohraničných hliadok“ (Kulturní klub, s. 37).

Málo pravdepodobná je aj teória o vysielacke. Rádioamatér Lhotský, ktorého Galatík spomína, síce skutočne existoval – bol popravený dva dni po Bohumilovi Mannovi –, volal sa však Vladimír, nie Ladislav, a žil a pracoval v Brne. Pravdepodobnosť, že by odtiaľ chodil vysieľať do ponorky vzdialenej viac než sedemdesiat kilometrov, je minimálna. Určite existovalo množstvo jednoduchších spôsobov, ako niečo alebo niekoho prepašovať cez hranicu. Zostrelý pilot by riekou jednoducho preplával. Tlačoviny stačilo zabaliť do igelitu a pretiahnuť po lane. Nechajme si preto koniec otvorený...

Nejasnosť zostáva veľa a väčšina pamätníkov už nežije. Jedno je však isté: traja skalickí živostníci, aktéri pri stavbe ponorky, zaplatili za účasť v odboji proti Nemcom životom. A to si zasluži úctu...

K fotografii: Po záplavách v roku 1943 rieka Morava vyplavila z dna aj ponorku. Objavili ju Jaromír Svoboda z firmy Regulácia rieky Moravy aj so svojim kolegom, Svoboda držal za ruku svojho malého syna, takisto Jaromíra.

Autor je zástupcom šéfredaktora slovenského časopisu Literárny týždenník



# UFO viděné z chaty

EVA FRANTINOVÁ

**N**a jedné z procházek podél jamí Vltavy čtu na dřevěné ohradě křídový nápis: *Čas, ukrást čas!*

A pak mi proběhne hlavou čas před padesáti lety. Se spolužačkou Marií jsme se pokoušely - na radu jejího známého, moravského mága, léčitele - o cestování časem.

Bylo by to po celém světě i po hvězdách - zadarmo.

Vyprávěla jsem o tom Karlu Sýsovi, který mi „do začátku“ půjčil knihu Jitro kouzelníků, kterou byl také ve dvaceti letech uchvácen.

Radila jsem mu: „To si musíš lehnout a do nohou vkládat písmena IEOUA, pak se ti povede vymístit se z těla jako mně, já jsem najednou plula stropem do ložnice rodičů a pak se vrátila, byla jsem vyděšená a spolužačce ještě v noci psala do Českých Budějovic.“

Karloví cvičení moc nešlo, i když už měl jisté zkušenosti - v dětství hypnotizoval babičku!

„To ti závidím, to by ti záviděl i Nezval a Březina. A záviděl by ti i ty zelené mužíčky!“, říkal mi často.

Jednoho večera se procházeli po koberci mé ložnice po kolínka v jakési trávě - s lucerničkami, s velkýma tmavýma mandlovýma očima, procházeli se u mé postele a pištěli vysokými hlásky, v rukou se jim houpala lucernička... vůbec mně neviděli. Pak nastoupili do jakési sítky, která se houpala u stropu - a zmizeli...  
Ne, nejsem blázen, opravdu ne!

Záhady, tajemno, opuštěné domy, básně, o kterých jsme věřili, že byly diktovány, věci, které ještě neexistují, ale „už před sebou vrhají stín“ (jak napsala Agatha Christie v Záhadě modrého vlaku) - lze to vůbec nemilovat?  
A lze pak nemilovat toho, kdo na besedách mystifikoval: „Máte nějaký názor? Máte? Tak já jsem proti.“

Ludvík Souček. Syn knihkupce, armádní lékař i redaktor, chodící první český internet s fenomenální pamětí, záhadolog, ten, který propadl nejen fotografii, ale i sbírání obrazů a rarit, spisovatel sci-fi pišící i několik knih najednou, „člověk složený z šesti bytostí“ - jak ho nazval rozesmátý Kamil Lhoták.

Zajímalo ho astrální cestování, dovedl telepaticky hýbat předměty, učil novým pohledům pod povrch věcí...  
Sodoma a Gomora? To byl přece jaderný výbuch způsobený mimozemšťany... A na besedách Souček přesvědčoval: „Start UFO jsme viděli z chaty...“  
Dobře věděl, že „fakta jsou nejen fantastičtější, než se domníváme, ale než si vůbec dokážeme představit.“

Kdysi jsem objevila v antikvariátu raritu - knížku z roku 1951.

Jmenovala se Hrajeme maňáskové divadlo. A potom se mi do rukou dostaly knihy:

Jak se světlo naučilo kreslit, Runa rider, Sluneční jezero, Cesta slepých ptáků, Velké otazníky a také neméně slavné trio Tušení - Tušení stínu, Tušení souvislostí, Tušení světla.

Tušení světla je dosud obestřeno záhadou záhad.

V roce 1977 už těžce nemocný Ludvík Souček (prodělal devět infarktů) uvažoval o cestě na Kypr. Týkala se cesta této knihy? Kdo měl ještě přiletět a proč? O čem se mělo mluvit?

A ještě 18. prosince 1978 byl Ludvík Souček v nakladatelství Albatros.

Ptal se, zda je už rukopis, který měl na 300 stran, přepsaný. Nikdo nevěděl, kam se poděl, kam mohl zmizet, nikomu spisovatel o knize neřekl, ani své ženě...

A (s rozdílem jednoho měsíce, podobně jako Vítězslav Nezval) předpověděl si Ludvík Souček i svou smrt...  
Ludvík Souček se narodil před 100 lety - 17. května 1926, zemřel 27. prosince 1978

# NENÍ RYTÍ, JAKO RYTÍ

BOHUMILA SARNOVÁ

**P**řesně tento příměr mne napadne, když hovořím o uměleckém směru zvaném rytectví. Někdo ryje do lidí, někdo ryje zeminu své zahrádky. Ale rytí, o kterém zde budu hovořit, je rytím nadmíru uměleckým, ušlechtilým, prostě profesionálně provedeným.

Prvního dubna představila své práce výše jmenovaného uměleckého oboru - rytí kovu - v Galerii M v Pelhřimově Iris Fojtíková (rozená Havlíčková). Výstavu nazvala „Duše kovu“.

Výtvarnice má již své renomé v uměleckém světě. Dovolím si tedy ji blíže představit.

Pochází z Vysočiny, z Jihlavy, kde se narodila. Od dětství měla nesporný talent k výtvarnému projevu. Nejen k malování, ale také k práci s keramikou. Naše rodiny se dobře znaly, především z divadelního prostředí souboru Klicpera, v němž působila matka Iris i já. My oba s manželem, coby výtvarníci, jsme si rychle všimli talentu malé Iris. Začala k nám docházet na výuku kresby a malby a posléze byla připravena k talentovým zkouškám na Střední uměleckoprůmyslovou školu pro zpracování kovu a kamene v Turnově. Studium jsme navrhli z toho důvodu, že můj manžel je jejím absolventem. Proto usoudil, že by vzhledem k talentu, smyslu pro kresbu a prostorovému vnímání, toto studium bude pro ni vhodné.

Střední uměleckoprůmyslová škola v Turnově má dlouholetou tradici. Založena byla v roce 1884, jako teprve druhá umělecká škola po Akademii výtvarného umění v Praze (1799). Turnov byl odedávna městem kameníků a zlatníků,



díky nalezitým drahým kamenům v Podkrkonoší. Broušení drahého kamene se stalo prvním oborem v uvedené škole, k němuž později přibyl obor rytí drahokamů a zlatnictví. V roce 1954 přibyl ještě obor uměleckého kovářství a zámečnictví. Obor rytí kovů byl zaveden ve čtyřicátých letech 19. století.

Obor plošné a plastické rytí kovů vystudovala Iris Fojtíková, která představuje na této výstavě své práce. Po zvládnutí prvních dovedností plošné rytiny, znalostí nástrojů, materiálů, vytvářejí studenti ocelorytiny, mědirytiny, zlatotisky podle návrhů, prováděných v hodinách odborného kreslení. Naučí se zhotovovat kopie i provádět různé odznaky, medaile, zdobit zlatnické či stříbrnické výrobky.

Dodnes máme doma uchovánu od Iris její keramickou plastiku - boha Peruna, kterou nám za přípravu k talentovým zkouškám darovala. Byli jsme s manželem u jejích uměleckých počátků a ona nás od té doby nazývá svými uměleckými rodiči. Při sledování jejího uměleckého růstu a vystaveného díla v galerii M v Pelhřimově jsme na ni skutečně hrdí.

Po absolvování umělecké školy (1986) pokračovala v naby-

tých dovednostech v Jablonci ve firmě Nisaspport, kde vyráběla raznice pro ražbu odznaků, medailí a plakety.

## Ve vlastní dílně i v odborné škole

V roce 1992 založila zlatnickou a ryteckou dílnu v Jihlavě. Jak říká, osud ji zavál v roce 2008 do Uherského Brodu. V letech 2009-2022 tam vyučovala praktickou a odbornou výuku ryteckých a puškařských oborů. Právě zde nastal moment, kdy se začala plně věnovat oboru, ve kterém dosahuje špičkové úrovně. Od roku 2022 se osamostatnila a naplno se věnuje uměleckému rytectví. Zároveň vede odborné výukové kurzy rytectví, které uskutečňuje podle zájmu posluchačů po celé republice.

Tento velmi stručný nástin života a tvorby Iris Fojtíkové nyní doplním poukázáním na její tvorbu, která v sobě zahrnuje zmíněné umělecké rytectví v širokém záběru jeho využití. Od rytin - ocelorytin, mědirytin a volné tvorby.

Stěžejní práce v sobě obnáší rytiny zbraní všeho druhu, nožů, šperků, hodinek, hudebních nástrojů, částí motocyklů

i předmětů denní potřeby. Často vychází z přání zákazníka, ale navodí a někdy i usměrní jeho představy podle možností, které skýtá právě rytí kovů.

V námětu rytin převažují přírodní motivy, zvířata, rostliny, ornamenty, arabesky. Často jsou rytiny vykládány drahými kovy.

Pracuje s mědirytinami - vytváří tzv. malou grafiku. Na přání zákazníka vypracuje pamětní listy, exlibris apod. Umělecké rytectví skýtá široký záběr tvorby, a právě výstavy těchto prací seznamují návštěvníky s uměleckým oborem, se kterým se až tak často nemají možnost setkat, a hlavně vychutnat zvláštní a možná i trochu opomíjené umění, které skýtá. Práce Iris Fojtíkové, co se týká rytin zbraní je, lze říci u nás ojedinělá.

O její tvorbě se lze dočíst v odborných časopisech, Myslivost, Střelecká revue, na internetu atd. Svůj stánek s ukázkou svých prací mívá i u příležitosti konání veletrhů.

Vernisáž provázela sama autorka komentovanou prohlídkou. Vystaveny byly umělecké rytiny, zbraně s rytinami, grafiky a bylo možno shlédnout realizované práce na velkoformátových fotografiích. Autorka přiblížila návštěvníkům svůj umělecký životní příběh od studií až po současnost. Velmi poutavě se rozhovořila o způsobu své umělecké práce, o tom, co vše znalost okolo samotného rytectví obnáší, poukázala, vcelku detailně, jak dílo vzniká. Zmínila se i o zajímavých peripetiích a přáních některých zájemců o rytiny.

Z jejího přístupu a z vyprávění o své práci čišla velká a hluboká zaujatost pro obor, který ani původně studovat nechtěla. Hlásila se na obor zlatníka, zařazena byla na obor plošného a plastického rytí kovů. Počáteční zklamání a nechuť, jak přiznala, byly veliké. Ale odborný učitel umělecké školy oboru rytectví ji pro toto umělecké řemeslo natolik získal, že je mu do dnešních dnů nesmírně vděčná.

Iris Fojtíková dosáhla v uměleckém rytectví vysoké virtuozity, je mistrem svého oboru.  
Foto: František SARNA